

19 juni 2026

Workshop duurzaamheid en burgerschapsonderwijs

Tim Favier en Peter Duifhuis – Hogeschool Utrecht
Nienke Martinus – Collectief Natuurinclusief

Samen werken aan een natuurinclusief Nederland

DE MENS IS NATUUR.
NATUUR IS DE BASIS VAN ONS BESTAAN.

Collectief Natuurinclusief

*Gezondheid
Onderwijs
Financiële sector
Water
Vrijtijdseconomie
Bouw
Bedrijventerreinen
Landbouw
Energie
Infrastructuur*

Positieve energie verbinden,
verspreiden en versterken

Slim aansluiten op wat er al is,
starten met wat nog ontbreekt en
opheffen wat remmend werkt

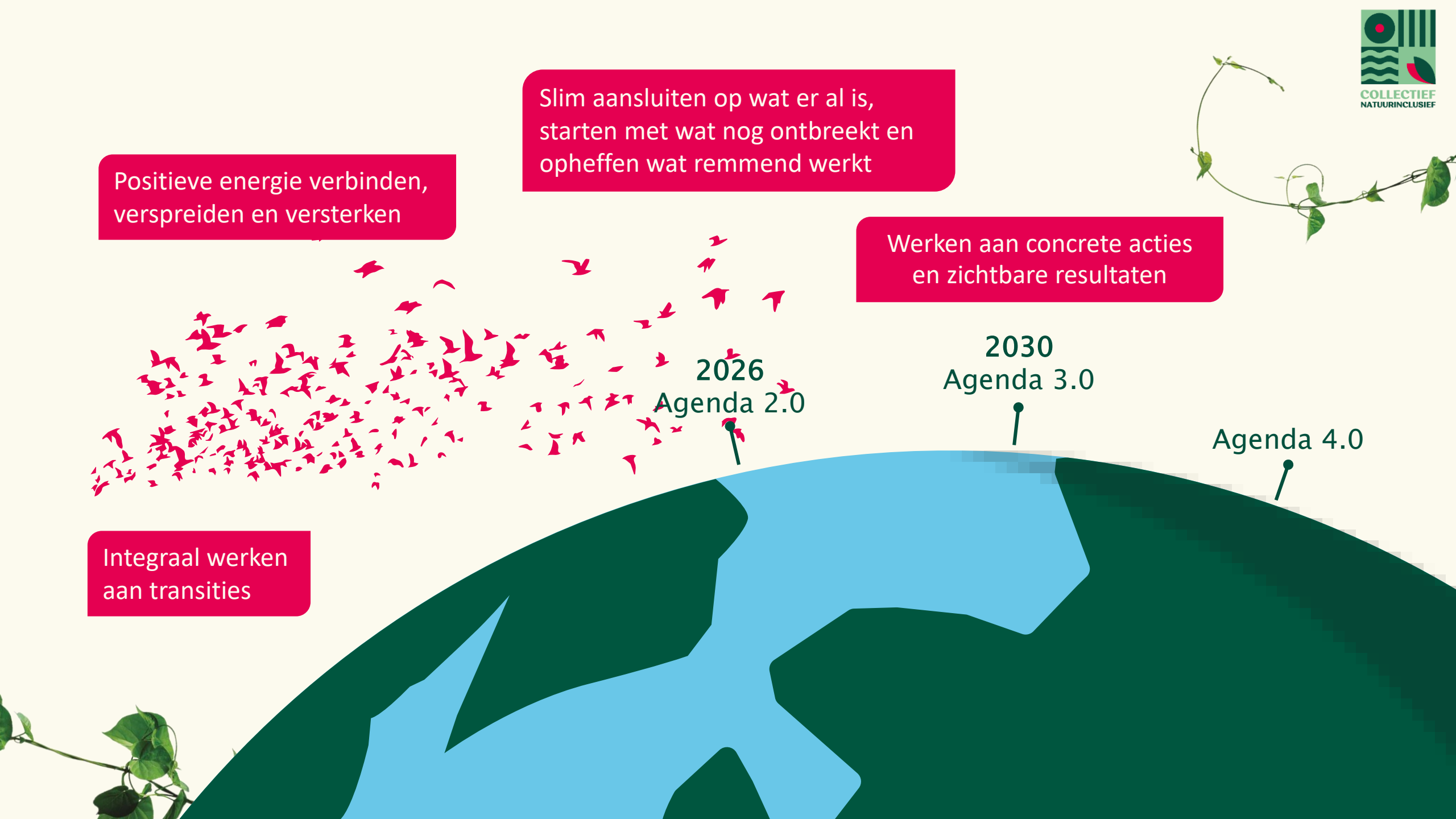
Werken aan concrete acties
en zichtbare resultaten

2026
Agenda 2.0

2030
Agenda 3.0

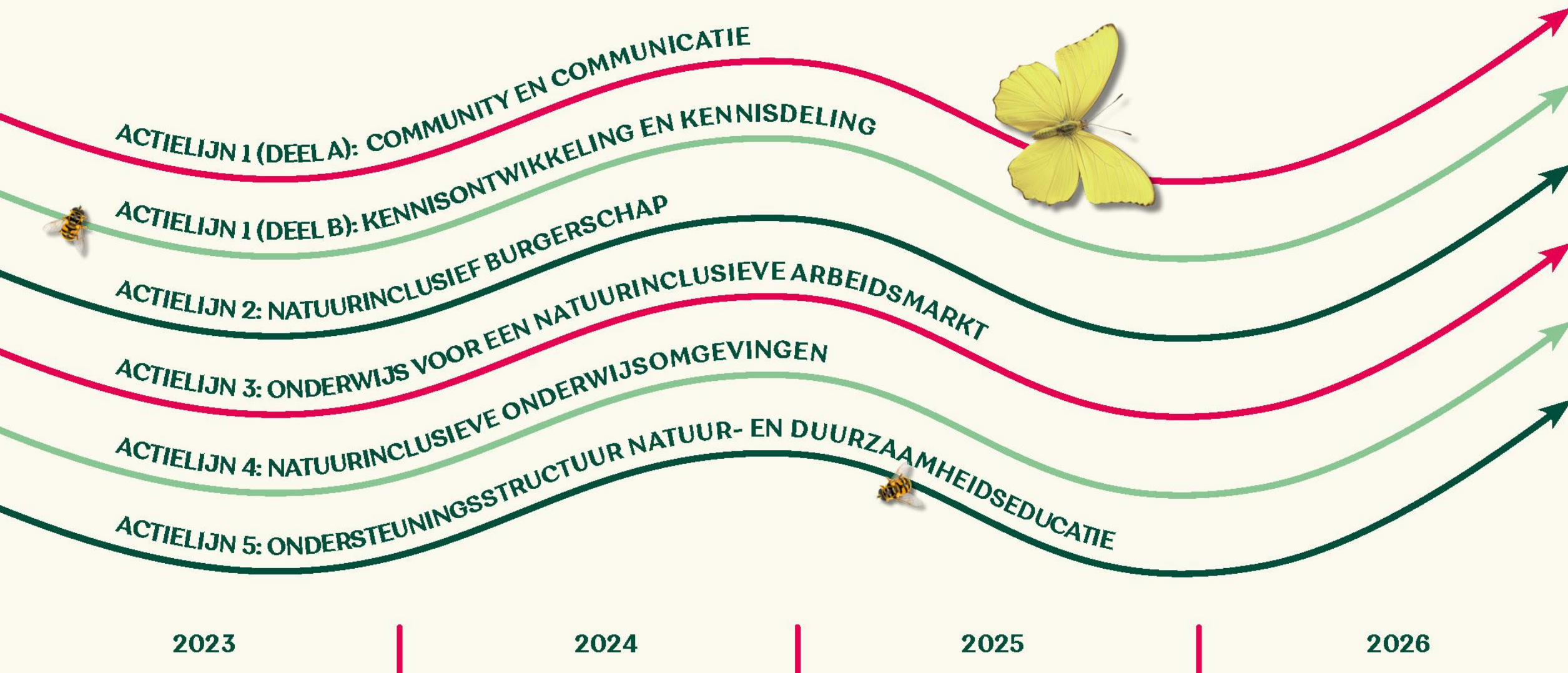
Agenda 4.0

Integraal werken
aan transities

DE AGENDA NATUURINCLUSIEF EN HET DOMEIN ONDERWIJS

Eind 2023 werd de Agenda Natuurinclusief 2.0 vastgesteld. Voor het domein Onderwijs zijn hierin vijf lijnen van ambitie en actie opgenomen. Vanaf 2024 gingen zes werkgroepen gezamenlijk aan de slag met de uitvoering van acties uit de Agenda 2.0. In de tijdlijnen op de volgende pagina's zijn de mijlpalen per actielijn uitgelicht.

NATUUR EN
DUURZAAMHEID
IN DE KLAS

Burgerschap

Tips om met de
kerndoelen aan de
slag te gaan

KERN
DOEL
19

**De school geeft vorm
aan de democratische
oefenplaats**

De school stimuleert respectvolle
omgang met elkaar offline en online,
kritische denkvaardigheden en
actief burgerschap.

**SCHOOL
CHALLENGE**

Organiseer een
schoolchallenge
‘Welke klas verbruikt
het minste papier?’

NETTIQUETTE

Bedenk samen
gedragsregels over
hoe je met elkaar
omgaat op social
media.

**CLEANUP
TEAM**

Laat leerlingen
bedenken hoe ze
zwerfafval in de
omgeving tegen
kunnen gaan.

IN ACTIE

Laat leerlingen
een vraag over de
natuur in eigen wijk
formuleren aan de
gemeenteraad.

**WERELD-
BURGER**

Bouw een 3D visualisa-
tie van jouw utopia of
ideale school.

KERN
DOEL
20

**De leerling leert
over samenleven in een
democratische rechtsstaat**

De leerling leert over vrijheid, gelijkwaardig-
heid en solidariteit, over kinder- en
mensenrechten en doet ervaring op met

**HELPENDE
HANDEN**

Maak een wandtekening
‘welke organisaties in jouw
wijk doen iets voor mens
en natuur?’

**VOET-
AFDRUK**

Bereken jouw
ecologische
voetafdruk.

ECO-TEAM

Stel een leerlingenraad
samen die nadenkt over
hoe de klas energie kan
besparen.

MARKT

Organiseer
een duurzame
markt.

**BUURT-
LUNCH**

Bereid een duurzame
lunch voor ouders
uit de buurt.

BUURTACTIE

Organiseer een
inzamelingsactie om
mensen uit de buurt
te helpen.

KERN
DOEL
21

**De leerling doet ervaringen
op met democratische
en maatschappelijke
betrokkenheid**

De leerling verkent duurzaamheids-
vraagstukken en doet ervaring op om,
vanuit eigen idealen, veranderingen in
de samenleving teweeg te brengen,
nu en in de toekomst.

**KINDER-
RECHTEN**

Organiseer een
projectweek over
Kinderrechten.

DIVERSITEIT

Organiseer een
themadag over
diversiteit.

**PARLEMENT
DER DINGEN**

Voer een gesprek
over rechten van
de natuur.

LEESHOEK

Verzamel boeken
over verschillende
leefwerelden en
culturen.

MAQUETTE

Maak een schaal-
model van een veilige
en gezonde
schoolomgeving.

FEEST!

Maak een kalender met
wereldwijde feestdagen
(bijvoorbeeld Divali,
Lentefestival, Dia de los
Muertos) en vier dit
samen.

Alle SDG's kunnen
hier van toepassing

Duurzaamheidsonderwijs & Burgerschapsonderwijs

Waar kwalificatie, socialisatie en subjectificatie samenkomen

Tim Favier en Peter Duifhuis

tim.favier@hu.nl / peter.duifhuis@hu.nl

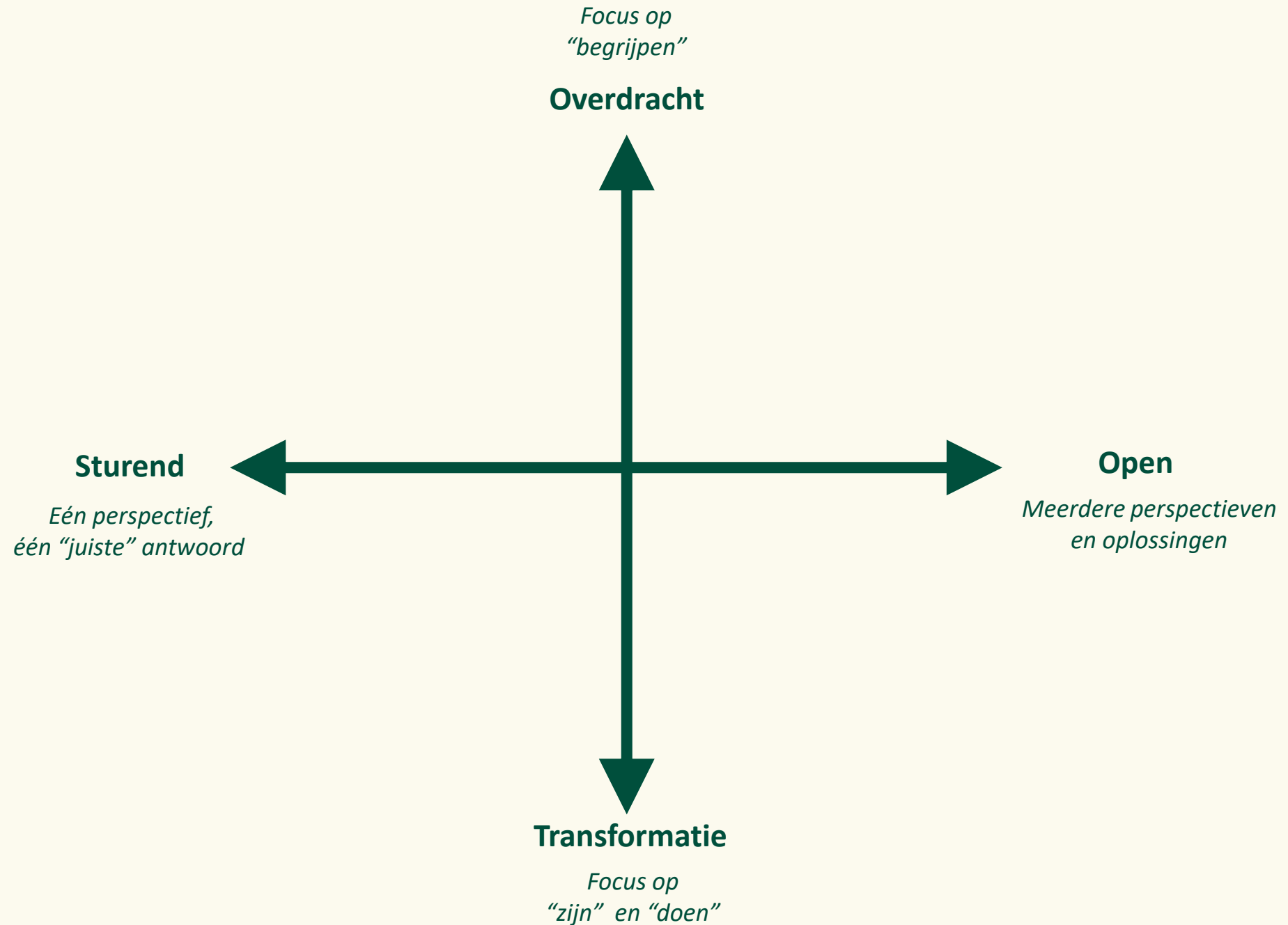
Programma

- Benaderingen in duurzaamheidseducatie
- Link met drie doeldomeinen (Biesta)
- Kerndoelen
- Frictie in de klas
- Praktisch aan de slag: werkvorm “Hulplijnen”

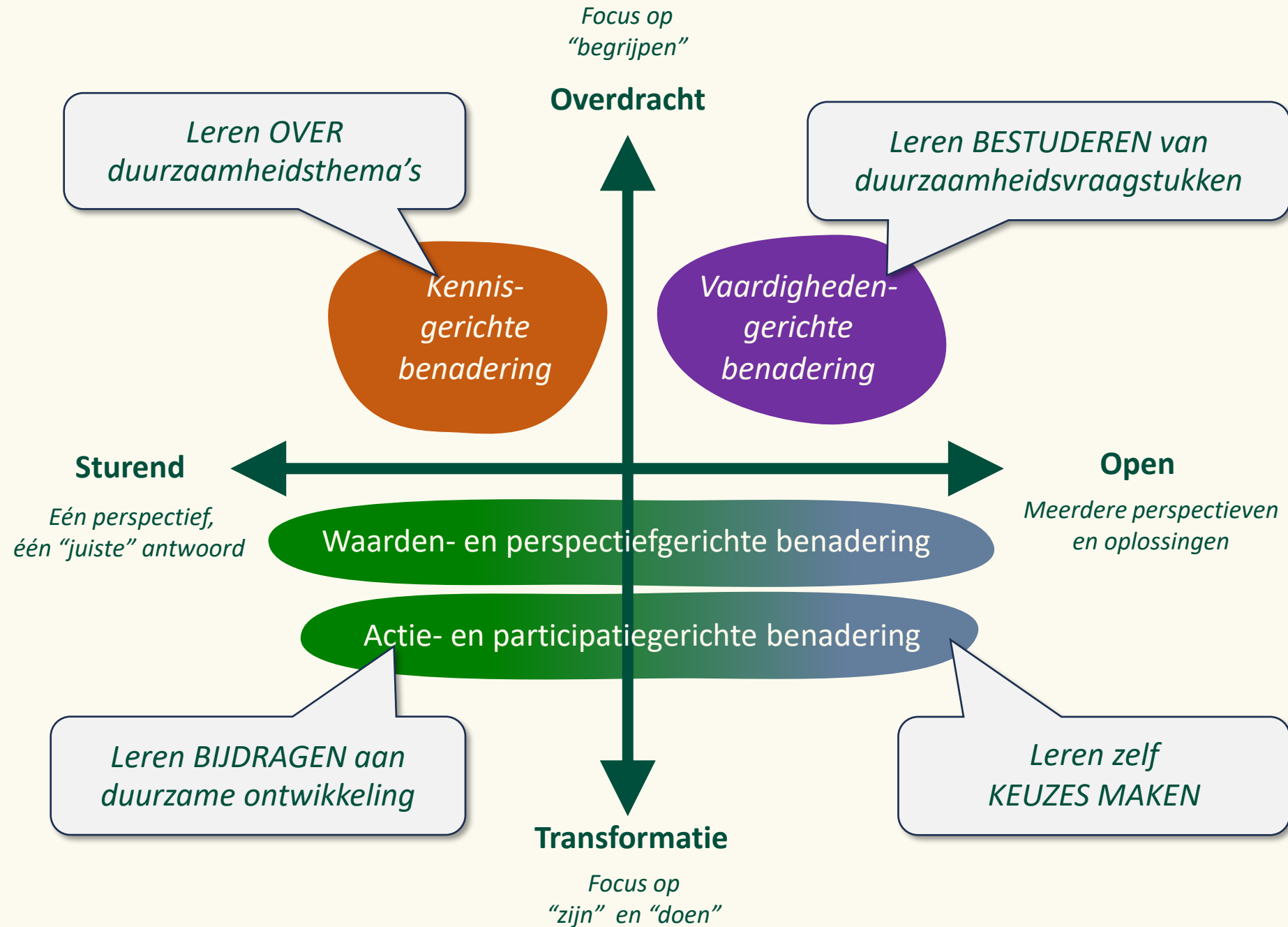
Duurzaamheidseducatie

Wat en Waartoe?

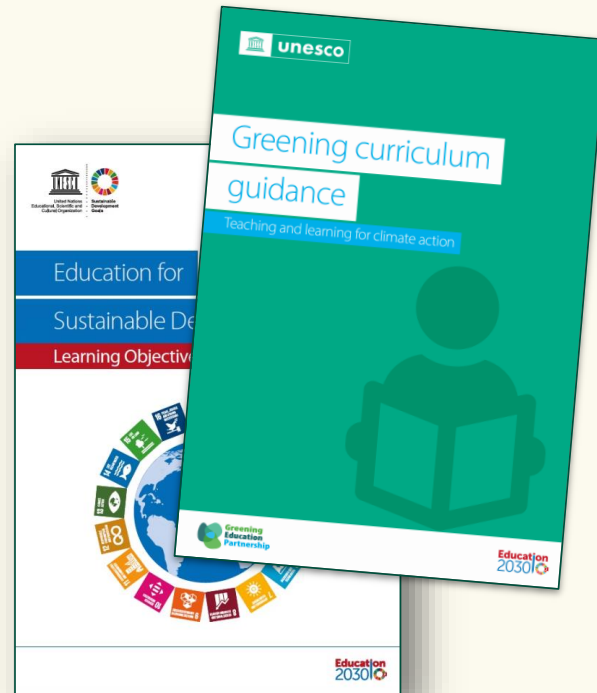
Wat en Waartoe?

Curriculumraamwerken

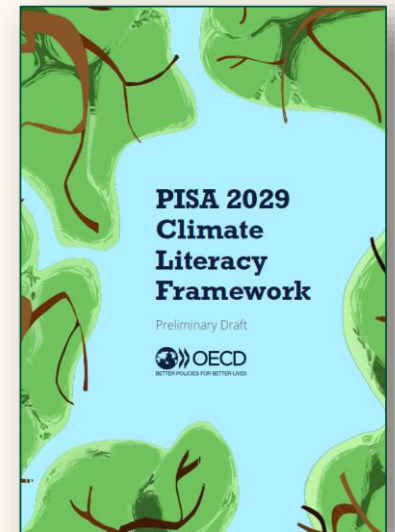
Kerndoelen

*UNESCO
raamwerk*

*GreenComp
raamwerk*

*PISA
Climate Literacy
Framework*

De nieuwe kerndoelen

Mens
&
Maatschappij

Mens
&
Natuur

Burger-
schap

Digitale
Geletterd-
heid

Nederland
s

Rekenen
&
Wiskunde

Moderne
Vreemde
Talen

Kunst
&
Cultuur

Bewege
n
&
Sport

kerndoel M&M 24B en kerndoel M&N 29A

De leerling onderzoekt vraagstukken t.a.v., duurzame ontwikkeling,

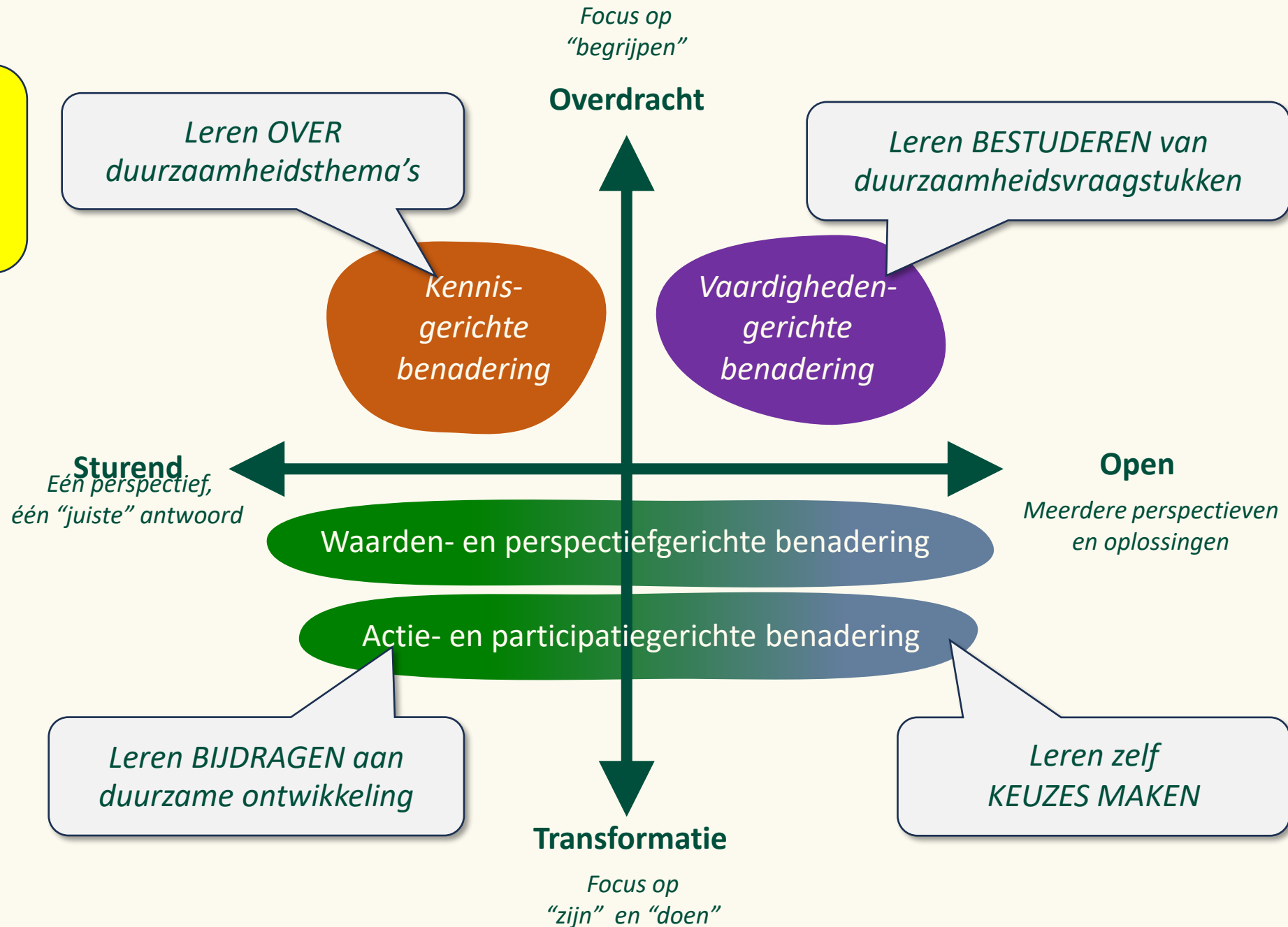
kerndoel BU 21B

De leerling verkent en reflecteert op mogelijkheden om bij te dragen aan de samenleving, t.a.v. actuele, maatschappelijke en duurzaamheidsvraagstukken.

Wat en Waartoe?

Vraag:

Welke benaderingen volgen de kerndoelen?

Frictie: onvermijdelijk en noodzakelijk

Wanneer werd het spannend in de klas?

- Wat gebeurde er?
- Waardoor werd het spannend?

Frictie

- **Wat is frictie?**
 - Een spanning die gevoeld kan worden in verschillende gradaties: ongemak, botsing, verrassing, weerstand, onenigheid
 - Een spanning die kan stijgen en dalen in intensiteit

Frictie

- **Wat is frictie?**

- Een spanning die gevoeld kan worden in verschillende gradaties: ongemak, botsing, verrassing, weerstand, onenigheid
- Een spanning die kan stijgen en dalen in intensiteit

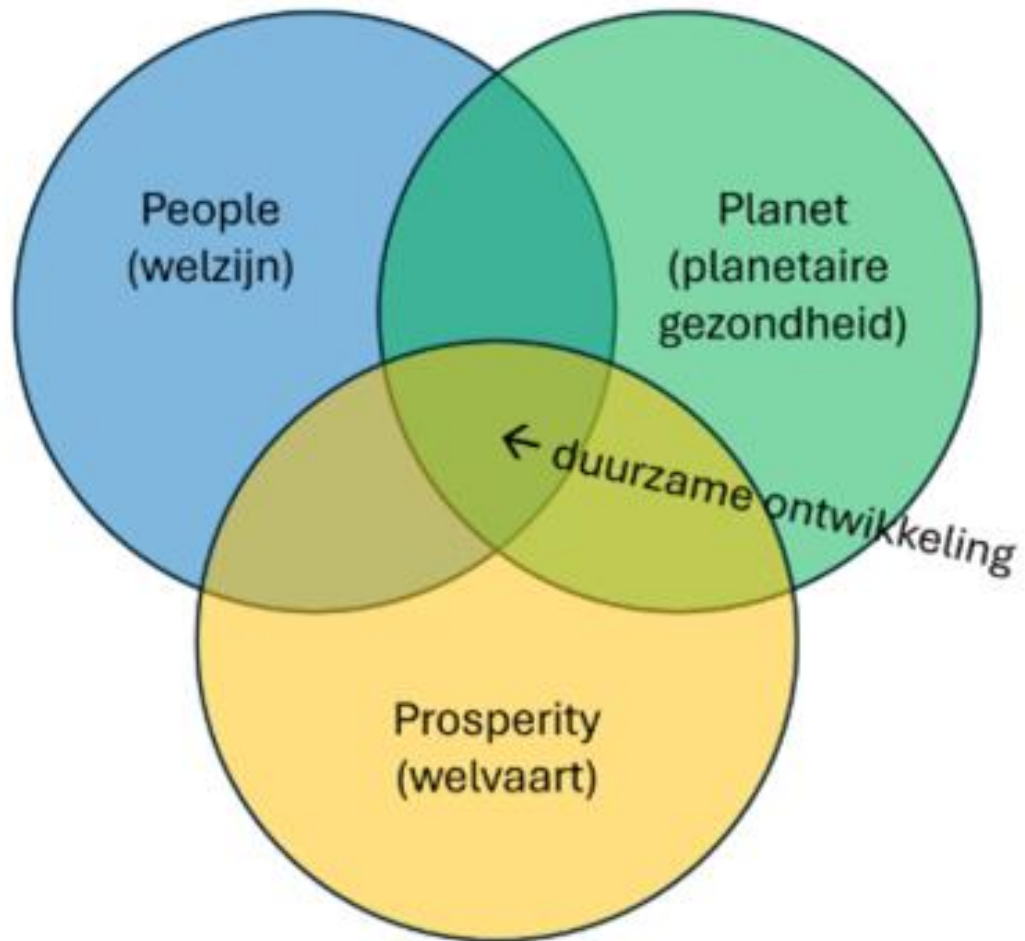
Frictie vermijden, op ingaan, of juist opzoeken?

→ Kans op democratische vorming

→ Doel:

1. Het ervaren van verschil
2. Het begrijpen (niet overeenstemmen) van waar verschil vandaan komt

Frictie tussen duurzame waarden

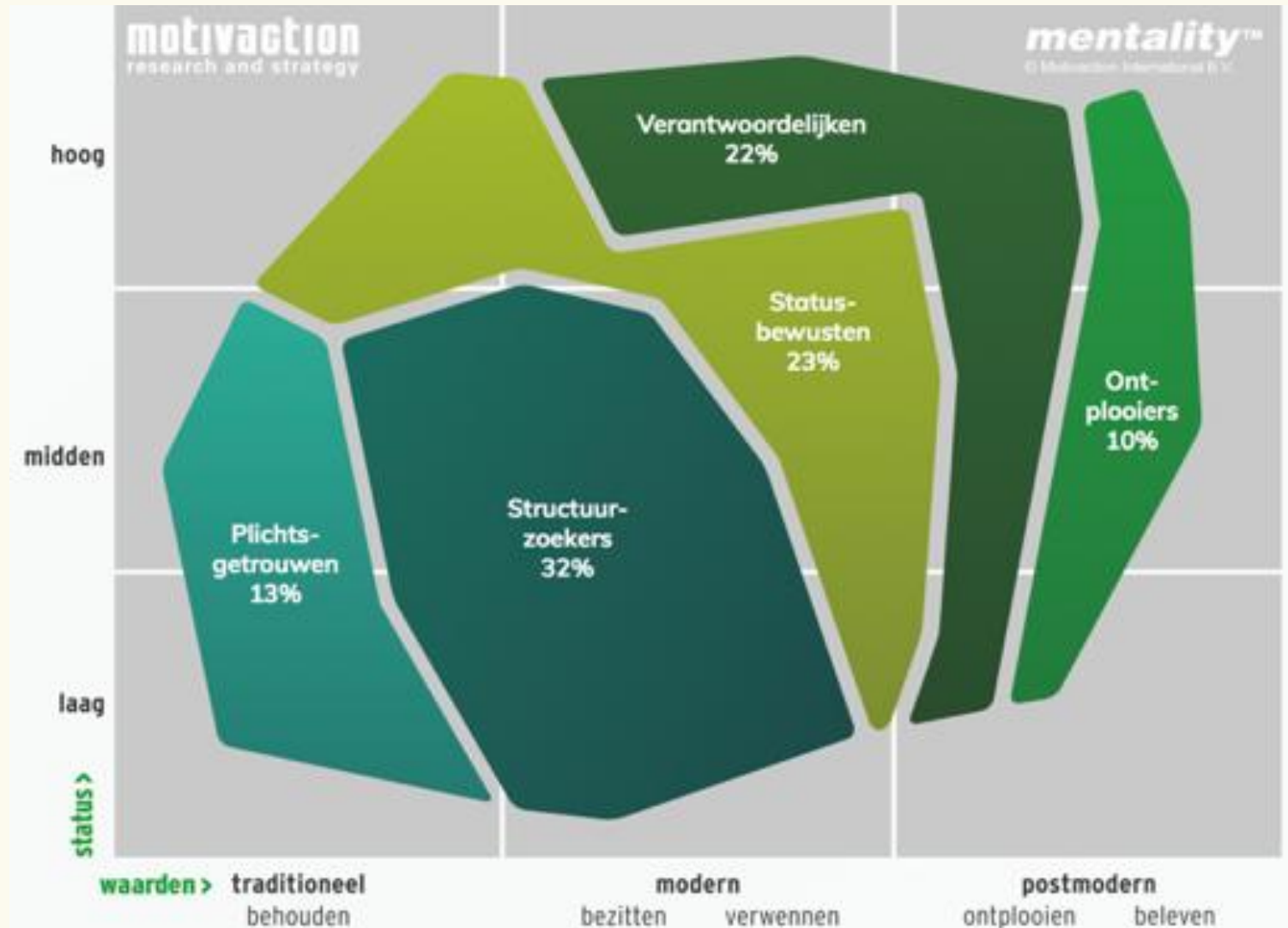

Frictie tussen collectieve en individuele waarden

Waardenmodel van Schwartz:

1. Zorg om natuur
2. Zorg om medemens
3. Vrijheid
4. Zelfontwikkeling
5. Plezier
6. Prestatie
7. Macht
8. Veiligheid en zekerheid
9. Behoud van traditie

Duurzaamheidsprofielen

Hulplijnen

Hulplijnen

- **Doelgroep:**
 - (aankomende) docenten
- **Doel:**
 - Professionalisering in omgaan met frictie in de klas

Dank voor je aandacht

Heb je nog vragen? weet ons te vinden:

Nienke Martinus n.martinus@agendanatuurinclusief

Tim Favier tim.favier@hu.nl

Peter Duifhuis peter.duifhuis@hu.nl

Op de hoogte blijven van het Collectief Natuurinclusief?

Schrijf je naam op de inschrijflijsjt of schrijf je direct in op de [nieuwsbrief](#).